

- Mato, Daniel (2002). "A Critique of the Ideas of 'Cultural Industries' and 'Cultural Consumption'." *Culture and Social Transformation in the Age of Globalization* Seminerinde Sunulan Yayınlanmamış Bildiri. New York Üniversitesi. ABD.
- Mattelart, Armand (1992). *La Communication-Monde: Histoire des Idées et des Stratégies*. Paris: La Découverte/Poche.
- McQuail, Denis (1997). "Policy Help Wanted: Willing and Able Media Culturalists Please Apply." *Cultural Studies in Question*. Marjorie Ferguson ve Peter Golding (der.) içinde. Londra: Sage. 39-55.
- McRobbie, Angela (1999). *Postmodernizm ve Popüler Kültür*. Çev., Almıla Özdek. İstanbul: Sarmal.
- Mehl, Dominique (1996). *La Télévision de l'Intimité*. Paris: Seuil.
- Morley, David (1992). *Television, Audiences and Cultural Studies*. Londra ve New York: Routledge.
- Mutlu, Erol (2004). "Neogazetecilerin Özellikleri." *Radikal* 2, 29 Ağustos.
- Oktay, Ahmet (1993). *Türkiye'de Popüler Kültür*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Rushdie, Salman (2001). "Reality TV: A Dearth of Talent and the Death of Morality". *The Guardian* June: 9.
- Sennett, Richard (2001). "La Civilisation Urbaine Remodelée par la Flexibilité". *Le Monde Diplomatique* Février: 24-25.
- Sennett, Richard (2000). "Capitalism and the City." [http://on1.zkm.de/zkm/stories/storyReader\\$1513](http://on1.zkm.de/zkm/stories/storyReader$1513).
- Sheller Mimi ve John Urry (2003). "Mobile Transformations of 'Public' and 'Private' Life." *Theory, Culture & Society* 20 (3): 107-125
- Soja, Edward (1996). *Thirdspace: Journey to Los Angeles and Other Real-and Imagined Places*. Oxford: Basic Blackwell.
- Tacussel, Patrick (1989). "Criticism and Understanding of Everyday Life." *Current Sociology* 37 (1): 61-71.
- Wayne, Mike (2003). *Marxism and Media Studies*. Londra: Pluto.
- Wieter, Jan (1998). "Reality Television and Social Responsibility Theory." *The Media in Question: Popular Cultures and Public Interests*. Kees Brants, Joke Hermes ve Liesbet van Zoonen (der.) içinde. London: Sage. 101-113.
- Williams, Raymond (1993). *Kültür*. Çev., Suavi Aydın. Ankara: İmge.
- Zoonen, Liesbet van (1998). "The Ethics of Making Private Life Public." *The Media in Question: Popular Cultures and Public Interests*. Kees Brants, Joke Hermes ve Liesbet van Zoonen (der.) içinde. London: Sage. 113-124.

Türkiye'de İletişim Araştırmalarının Değerlendirilmesi ve Geleceğe Bakış

Türkiye'de İletişim Araştırmaları Sempozyumu
Kapanış Paneli (Ankara, 21 Ekim 2005)

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Bülent Çaplı

Katılımcılar: Prof. Dr. Raşit Kaya
Prof. Dr. Oya Tokgöz
Prof. Dr. Haluk Geray
Doç. Dr. Sevdâ Alankuş
Doç. Dr. Ayşe İnal

Türkiye'de İletişim Araştırmalarının Değerlendirilmesi ve Geleceğe Bakış

Bülent Çaplı: Hoş geldiniz, bu, sempozyumun son oturumu. İki amaçla buradayız: Türkiye'de İletişim Araştırmaları Sempozyumu'nun son bir değerlendirmesini yapmak; son derken değerlendirmesi sürecektir ama bugüne ait bir kapanış değerlendirmesi olarak, hem en azından iki günü değerlendirmek hem de iletişim araştırmalarına dair düne ve yarına ilişkin söyleyecekleri adına bir değerlendirme yapmak. Raşit Hoca söz sizde, buyrun hocam.

Raşit Kaya: Teşekkür ederim, şimdi tabii bir özel durum var, ben bir bakıma burada *outsider'*im, yani dışarıdan bir yabancı, bir gözlemci olarak değerlendirme yapmam isteniyor diye düşünülebilir. Yabancılığın neden kaynaklandığını bilmeyenler için söyleyeyim: Ben ODTÜ Siyaset Bilimi Kamu Yönetimi Bölümü'nde öğretim üyesiyim. Dolayısıyla esas kurumsal aidiyetim bu alanda; iletişim alanı benim akademik ilgi alanım. Kurumsal yapılanış açısından alanın uzmanlaşmış kurumunun içinde değilim; fakat part-time olarak bu kurumda epey emeğim olduğunu düşünüyorum ama yine de *outsider'*im. Biraz önce sempozyumun ambleminde, filin kullanılmasına değinildi, bu ortada tartışılan bir kimlik sorunu olduğuna işaret ediyor, bir tartışmanın olduğunu ima eden simgesel bir durum var. Anlaşılan ciddi bir irdeleme yapılması isteniyor. Şimdi bu çerçeveden bakıldığında benim ilk tespit edeceğim konu, en başta iletişim alanının kapsamı ve iç sorunlarıyla ilgili bir takım çözülmesi gereken temel sorunlar bulunduğu. Beybin Kejanhoğlu'nun bildirisinde doğrudan ima edildi. Yi-

ne onun değinmesiyle profesör Köker'in konuşmasında da bu konuda bir takım değinmeler olduğunu hissettim, çünkü ben izleyemedim. Diğerlerinde de dolaylı olarak değinildi. Öncelikle bir zamanlar gönüllü olarak hemen kabul ettiğimiz "iletişim disiplinlerarası bir alandır" sözünün artık tartışmalı olduğu söylenebilir. Çünkü, iletişim biliminden, hatta bilimlerinden bahsedildiği bir ortadayız, öte yandan hemen buna bağlı olarak, kuram konusu; hangi kuram ya da herhangi bir kurama ihtiyaç var mı gibi ciddi bir tartışma var. Her şeyden önce, galiba, kimlik açısından bu sorunları çözüp, ondan sonra araştırmaları değerlendirmek gerekir. Bunlar Türkiye dışındaki dünyada da halen tartışması süren ciddi ve netameli konulardır. Bir *outsider* olarak ben buraların yabancıyım deyip bu konulara girmekten kaçınabilirdim, ama öyle yapmayacağım. Öyle yapmayınca da belki sözlerim yanlış anlamalara neden olabilir ve sanki alanda uzmanlaşmaya karşıyım gibi bir sonuç çıkabilir. Onun için peşinen söylüyorum, iletişim fakültelerinin genç öğretim elemanlarını belki kızdırabilirim ama sonra herhalde anlaşırız, barışırsız. Şimdi bunları söyledim ama böyle kuramsal tartışmalı, netameli konunun burada soyut ve kuramsal bir çerçevede, hele Bülent'in de indirdiği süreler içinde ele alınması olanaksız ve anlamsız tabii. O zaman olaya bir başka açıdan yaklaşarak konuya dolaylı bir değinme yapmak belki mümkün olabilir. O dolaylı değinmeyi belki de iletişim araştırmacılarının formasyonları, kimlikleri konusundan bakarak bir şekilde bu genel tartışmanın içine yerleştirebiliriz.

Bunları söyledikten sonra işe bir saptamayla başlayayım: Benim daha önce Kültür ve İletişim dergisinde, küçük bir yazıda değindiğim gibi, bir zamanlar çok az sayıda olan iletişim alanındaki araştırmalar, Oya Hoca'nın bildiriyle de ortaya konuldu, günümüzde oldukça çoğaldı ve niceliksel olarak kitapçıda bağımsız reyolları dolduracak düzeylere ulaştı. Burada sunulan bildirilerde de çok yüksek sayılara ulaşan akademik tez çalışmaları irdelendi, ayrıca çok sayıda akademik dergiler de söz konusu. Dolayısıyla niceliksel açıdan ciddi bir birikim var; o zaman sorunumuz bunların niteliksel olarak bir değerlendirilmesinin yapılması olmalı. Benim niteliksel olarak böyle bir değerlendirme yapmam için, burada sunulan bildirilerdeki gibi yapılmış özel bir çalışmam yok, ama içinde yer aldığımız kurumsal yapının bir yerde mecbur kaldığı çok ciddi deneyimlerim var. Bu deneyin esas itibariyle tezlerde, doçentlik jürilerinde üye olmaktan kaynaklanıyor; bir de Türkiye'de yaygınlaşan, hakemli dergiler (ki, neredeyse bütün dergiler kendilerini hakemli ilan ettiler) var. Onların bir kısmı gerçekten hakem sürecini uygulamak için sık sık değerlendirme yazıları gönderiyorlar. Bu deneyimler nedeniyle bir değerlendirme yapma yetkisini kendimde bir ölçüde görebiliyorum. Bütün bu girişten sonra söylemek istediğim, iletişim araştırmalarının niteliksel değerlendirilmesi konusunun bütün bu araştırmaların esas itibariyle kimler tarafından ve niye yapıldığı sorusuyla birlikte ele alınmasının gerektiğini düşündüğüm. İçinde bulunduğumuz durumun adını hemen koymak lazım. Günümüzde karşı karşıya olduğumuz bu niceliksel artış, sayıları otuzu bulduğu söylenebilen iletişim fakültelerinin öğretim kadroları tarafından gerçekleştiriliyor veya buralardaki lisansüstü çalışmalarından, tezlerden oluşuyor. Böyle büyük bir niceliksel birikim var. Peki, olayın kurumsal bir boyutu var mı diye bakmak için, bu birikimi kim pompalıyor diye bir soru sormak gerekiyor. Bana göre yanıtı hemen kısaca ve katı bir şekilde söyleyeyim; galiba terfi etmek için, unvan elde etmek için gelen baskı var, ki ben buna kısaca YÖK baskısı diyeceğim. Bu çerçevede neler yapılıyor? Master ve doktora tezleri zaten yapılmak duru-

mundadır, ama doçentlik unvanına doğru hızla gidebilmek için çok sayıda dergide makaleler ve ayrıca derleme kitaplar görüyoruz. Benim gözlemim, ilk başta bu çalışmalarda çok ciddi bir nitelik sorunu olduğudur. O dergilerden bir kısmı gerçekten çok ciddi ve bu arada parantez açayım, çok nitelikli tanınmış yayınevlerinden basılmış çok da değer verdiğim, çok şey öğrendiğim yayınlar da var. Dolayısıyla ben bunları değil ama geniş kitleyi, kitleyi hedef alarak konuşuyorum. Bu çerçevede sözgelimi, önceleri hakemlik için yazı gönderildiğinde oturup beş sayfa rapor yazıyor, ciddiye alıyordum; bu yazının düzeltilmesi için şunlar gerekir falan diye, sonra bana dergide basılmış vaziyette o yazının orijinali geliyor, hiçbir şey, hiç revizyon yapılmadan çıkmış. Demek ki bu türlü niteliksel hakem değerlendirmeleri de sanki jüri üyeliği gibi oylamayla yapılıyor, halbuki, eğer hakemli bir dergi varsa, hakemlerden herhangi birisinin bu anlamdaki itirazı mutlaka göz önüne alınır, bizde alınmıyor. Doçentlik başvuruları dosyası içinde "derleme" kitaplar geliyor, önce şunu ekleyeyim bu sadece iletişim alanına özgü bir şey değil. Benim siyaset bilimi temel alanımdaki görevim dolayısıyla da pek çok dosya geliyor, oralarda da aynı şeyi görüyorum. Mesela, bir tanesi yakınlar da Muğla'dan geldi, kapağında her unvan kademesinden, profesörden, öğretim görevlisine kadar derlemeyi yapan dört yazarı var. Derlemenin sunuşu ise sadece yarım sayfa, onda da üniversitenin yetkililerine uzun teşekkür cümleleri var. Bu derlemedeki yazıları neye göre seçmişler, derleme adına ne yapmışlar belli değil. Aslında ne yaptıkları çok belli. Derlemede, sadece derleyenler olarak adı geçenlerin yazıları var. Üstelik, dosya içindeki puantaj tablosunda "aday" kendisine bu yayından hem yazar hem de derleyen olarak ayrı ayrı puan "takdir" ediyor. Dolayısıyla bir ara bir televizyon programındaki bir şovdaki dansa benzeterek ben de puan puan dansı yapılıyor diyeceğim, ama orada en azından çekici ve estetik bir yan vardı. Bu, sanki altına hücum gibi, puana hücum! Dolayısıyla ciddi bir niteliksel baskı kaygısı yaratmayan ama niceliksel olarak ciddi bir baskının söz konusu olduğu bir akademik ortamda yaşıyoruz. Bu ortamı baskıcı kurumsal

yapı mazur gösterir diye ciddi olarak düşünülebilir ama bu etrafın niteliksel açıdan tatminkar olmayan yayınlarla, araştırma diye nitelendirilen yazılarla dolu olduğu gerçeğini değiştirmez. Bunun bir sorun olduğunu bir kere gönül rahatlığıyla kabul edersek belki neler yapılabileceğini de düşünebiliriz.

Burada farklı bir boyutta sorun olarak dile getirmek istediğim sorun da şu; şimdi bu masaya bakıyorum, bu masadakilerin büyük bir kısmı, neredeyse hemen hepsi -işte bir tek Bülent hariç, o da bize başkanlık yapıyor kadere bakın- iletişim dışındaki alanlarla mutlaka bir şekilde alışverişi olmuş, ya lisanstan itibaren iletişim dışında formasyonunu oluşturup iletişime sonradan eğilmiş ya da daha sonra, Haluk ya da Ayşe'de olduğu gibi iletişim mezunu olsalar da siyaset bilimi alanında, yani sosyal bilimin kabul edilen temel disiplinleri çerçevesi içinde öğrenim görmüşlerdir. İçimizde tek *core* iletişimci, safkan iletişimci Bülent var. Şimdi bunu niye söylüyorum? Oya Hoca'nın sunuşunda zaten bütün bunlar vardı. Bu durum nereden kaynaklandı? Belli bir zaman dilimi öncesinde kurumsal çerçeve içinde iletişim alanında özgün çalışmaların iletişim başlığı altında yapılması mümkün değildi; bunu Oya Hoca anlattı. YÖK düzenlemeleri çerçevesi içinde, iletişim alanında yüksek lisans programları tesis edildi. Önceleri Büyükerşen Hoca'nın Açık Öğretime destek eleman olanlara, belli bir zaman gelince doktora "verilmesi" pragmatik yaklaşımdan kaynaklanan ve Anadolu Üniversitesi'nde, deyim yerindeyse, bir tür seri üretim olarak tezler üretildi. Bu doktora diplomalarının sahipleri zamanı gelip de doçentlik sorunuyla karşı karşıya kalınca bir de "iletişim alanı çerçevesinde" doçentlik alanları ihdas edildi. Bu doçentlik alanlarının kurulduğu ilk olduğu dönemde, Oya Hoca'nın da değindiği gibi işler iyice karmakarışık-tı. Profesörlere hangi alanlarda doçentlik jürisinde yer alabilecekleri sorulur. Bana da on beş senedir böyle şeyler soruluyor ama yıllarca doçentlik alanı olarak iletişimi yazmadım ama hep iletişim alanından da jüri üyelikleri geldi. Hatta bir seferinde üniversitelerarası kuruldan bir telefon edildi bana, "hocam siz baskı tekniklerinden anlar mısınız" diye soruldu, çünkü bu alanda jüri

oluşturamıyorlarmış. Ama bunu "baskı teknikleri bilim dalından anlar mısınız" diye sordu tabii resmi olarak, yani hem teknik diyor ve hem de bilim dalı diyor, bunun gerisinin yorumunu size bırakıyorum. Böyle "yozlaşma" diyeceğim bir süreç yaşadık. Bu süreç bir ölçüde şimdilerde aşıldı ama bu süreç içinde, şöyle bir şey oldu, belki kızdıracak noktaya geliyorum: İletişim alanında üretilen doktoraları yapıp öğretim kadrosuna katılanlar gözlemlediğim kadarıyla hemen kendi doktora konularını iletişim fakültelerinde ders konusu haline getirmeye başladılar. Bu belki bir uzmanlaşma ama bir süre sonra bu programlarda ders alarak yetişenler de ders verir duruma geldi. Ve aynı uygulamayı onlar da yapmaya başladılar. Bu, belki bir uzmanlaşma, derinleşme getirdi ama alanı daralttı, alanı disiplinler arası olma niteliğinden bana göre önemli ölçüde kopardı. Bağlamak açısından söylüyorum yapılan, çalışmalar uzmanlaşarak, çeşitlenerek, belki nitelik olarak yeterli olmasa bile çok ciddi bir sıçrama gösterdi, ama tarihsel toplumsal bağlamı ya da genel anlamdaki sosyal teori ile giderek bağları kopan araştırmacıların bir de kurumsal baskılarla seri olarak üretmek zorunda oldukları, unvan elde etmek için yapmak zorunda oldukları araştırmalarla biraz retoriğe dönüştü. Ve bu da hem beni endişeye sevk eden bir durum, hem de ciddi olarak üzerinde düşünmemiz gereken bir konu. Bunu aşmak için ne yapılabilir de ikinci turda belki söyleyebilirim.

Bülent Çaplı: Hocam çok teşekkür ederim. Oya Hocam söz sizde buyrun hocam.

Oya Tokgöz: Dün anlattıklarım açısından bir noktaya özellikle temas edeceğim, çünkü fazla vurgulayamadım. İletişim fakültelerinin eğitim çizgisi bakımından ben özellikle, Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin eğitim çizgisi, yurtdışı doktoraları, Eskişehir'in eğitim çizgisi ve YÖK doktoralarının eğitim çizgisinden söz ettim. Bir de bunun dışında bir olgu var, ona da şimdiki konuşmamda devam edeceğim. Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde yapılan doktoraların eğitim çizgisi ilk eğitim çizgisidir; yani iletişim ala-

nunda ilk verilenlerdir. Bunu ikinci aşamada yurt dışından alınan doktoralar izlemiştir, çünkü verilmiş tarihleri bunu göstermektedir. Siyasaldan alınan ilk doktoralar 71, 72, 75, 78 ve 79 yıllarındadır. Ama yurt dışından alınan ilk doktoralar 75 ve 76 yıllarına rastlamaktadır. Üçüncü çizgi ise profesör Raşit Kaya'nın çok isabetle vurguladığı gibi Eskişehir İktisadi Ticari İlimler Akademisi'nde bir televizyon istasyonunun kurulması, bunun daha sonra Açık Öğretim Fakültesi'nin eğitiminin de başlamasıyla birlikte burada çalışacak kimselerin eğitim ve öğretim görebilmesi için başlanan çok pragmatik amaçlı lisans üstü eğitimidir. Bunun iki tane temel çizgisi vardır: Bir tanesi eğitim iletişimi ve planlamasıdır, ikincisi sinema ve televizyondur. Bunlardan alınan ilk doktoraların tarihi de 1985'dir. Dördüncü çizgiyi oluşturan ise dün YÖK doktoraları diye adlandırdığım doktoralardır ve bunlar İstanbul ve Marmara Üniversitesi'nde başlamışlardır. Bu başlangıç ilk semerelerini 1988 yılında vermiştir. Şimdi safkan dediğimiz profesör Bülent Çaplı, İstanbul Üniversitesi'nden Profesör Raşit Kaya'nın danışmanlığı altında yaptığı tezle doktorasını almıştır. Neden ben bunu söylüyorum? Çünkü İstanbul ve Marmara Üniversitesi'nden ilk verilen doktoraların danışmanları, İstanbul Hukuk Fakültesinden gelen öğretim üyeleridir, adlarını sayalım: Niyazi Öktem, Tayfun Akgüner, Kayıhan İçel ve Marmara Üniversitesi'nde gördüğümüz profesör İsmet Giritli'dir. İlk verilen doktoralardan birinin danışmanı olan Profesör Dr. Şükran Esen'in danışmanı ise Prof. Dr. Alim Şerif Onaran'dır. Onun serüvenini anlatalım: Kendisi hukukçudur, sonra doktora yaparak ardından doçent unvanını almıştır. İlk önce Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu'nda öğretim üyesidir, ondan sonra Ege Üniversitesi Basın Yayın'a gitmiştir. Oradan Marmara'ya oradan da İstanbul'a gelerek ders vermiştir. Kendisi bir hukukçu olarak filmlerin sansür kurumunun başkanıdır, onun için yaptırdığı doktoralar genellikle sinema filmleri ve filmler üzerinedir. Şimdi bu çok önemli noktayı devam ettirdim. Bunun yanında şimdiki iletişim fakültelerine baktığımız zaman özellikle bu dört eğitim çizgisinden olan kimselerin halen öğretim üyesi olarak Türkiye'ye dağılmış çeşitli

fakültelerde lisans ve lisans üstünde ders verdikleri görülmektedir. Özellikle YÖK tarafından yaptırılmış doktoralar itibarıyla sayılara döktüğümüz zaman doktoradan bugünkü aşamanın nereye geldiğine baktığımız zaman hala çok sayıda profesör yetiştirilememiştir. Doçent sayısı biraz artış göstermiştir, en fazla artış yardımcı doçentlik sayısındadır.

Şimdi başka bir noktaya temas edeceğim. Hala iletişim fakültelerinde profesörler düzeyinde başka bir önemli eğitici kadrosu vardır. Bunlar siyaset bilimciler, sosyologlar, işletmeciler iktisatçılardan oluşmaktadır. Bu şunu gösteriyor bize: İletişim eğitiminde hala karma bir eğitim söz konusudur. Bunlar icabında yüksek lisans programlarında ders veriyorlar ve tezlere danışmanlık da yapıyorlar, bu nedenle karma bir eğitim söz konusudur. Benim umudum bu eğitimin iletişim eğitimi geçirmiş olanlara doğru bir evrilme geçirmesi şeklindedir, ama şunu da unutmayalım: Bizim profesör Raşit Kaya'nın söylediği gibi sosyal bilimlerin çeşitli alanlarından kimselere de ihtiyacımız vardır. Onların da belli ölçülerde bu kadrolarda bir müddet daha yer alması da söz konusudur. Dün, Eser'in konuşmasındaki bir şeye katılmadığımı da özellikle vurgulamak isterim: Basın Yayın Yüksek Okulları, meslek okullarıydı dedi, ben yani hemen hemen başlangıcından beri Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın Yayın Yüksek Okulu'nda öğretim üyeliği yaptım, burası hiçbir zaman meslek okulu olmadı. Diğer basın yayın okullarının ve ondan sonra şimdiki fakültelerin bu yöne çekilmek istenip istenmediği ayrıca bir tartışma konusudur. Bunu özellikle vurgulamak isterim. Medya sektörü devamlı surette bu durumu kendine doğru çekmek ister ve bunun tipik örneğini ben son katıldığım pek çok toplantıda özellikle medya sektöründen gelenlerde çok fazla rastladım. Hatta ben beşinci kültür kongresinde 2002 sonunda bir bildiri sunarken, işi "iletişim fakülteleri kapatılmalıdır" a kadar vardırıdılar ve "bunun yerine lisansüstü programlar açılmalıdır" dendi, bunu sevgili arkadaşım Nuri Çolakoğlu söyledi, pek çok konuşmasında da aynı şeyi ifade ediyor. Kendisi uygulamadan gelen ve bu uygulamayı çok iyi bilen, başarılı bir şekilde sürdür-

meye devam eden bir kişidir. Onun görüşleridir bunlar. Elli yıllık, hatta elli yılı geçmiş bir eğitimin böyle gayet radikal bir şekilde kafasının kesilmesi çok kolay değildir. Şimdilik bu kadar söyleyeceğim, çok teşekkür ederim.

Bülent Çaplı: Hocam zamanlama gayet iyi, çok teşekkür ederiz. Safkanlık iyi bir şey mi kötü bir şey mi bilmiyorum, ama ben iyi olarak kabul ediyorum, kendimi atlıyorum. Sevda Hoca Doğu Akdeniz Üniversitesi'nden geliyor, söz Sevda Hoca'da.

Sevda Alankuş: Ben, sevgili arkadaşım Eser'in sabah yaptığı ve bana göre bu iki günlük sempozyumun çerçevesini çizen konuşmasında ortaya attığı sorunlardan bir tanesinden yola çıkarak başlamak istiyorum. Eser, İletişim Çalışmaları yapanların arkalarını dayayabilecekleri, güçlü bir Marksist akademik gelenek olmadığını, Türkiye'de yapılan iletişim araştırmalarının Batı'da olduğu gibi "politik" bir nitelik taşımadığını, bu yüzden de politik bir müdahale gerektiğini söyledi. Ben işte bu noktadan hareketle bir şeyler söylemek istiyorum. Ancak söylemek istediklerimi artık "iletişim çalışmaları" yerine "kültürel çalışmalar" üzerinden örnekleyip söyleyerek ilerleyeceğim. Çünkü, ben bir yandan kendimi iletişim çalışmalarını kültürel çalışmalar içinden yapıyor sayıyorum. Diğer yandan da, bunların epeyce örtüşür hale geldiklerini iddia etmek de mümkün zaten. O zaman Eser'in Türkiye'ye özgü olarak tespit ettiği bu "apolitiklik" sorununu kültürel çalışmalar için de söylemek mümkün. Batıda ise tam tersi söz konusu. Güçlü bir karşı çıkışı içeren politik bir söylemle, hatta daha ötesi sokaktaki insan için bir şey yapmayı hedefleyen bir yerden çıkıyor kültürel çalışmalar. Ancak öte yandan daha çok Türkiye'deki, üzerine yoğunlaştığı için Eser'in söylemediği şeyi burada hemen ekleyerek, kültürel çalışmaların Batı'da, artan bir depolitizasyon içerisine girdiği yönündeki iddiaları hatırlatmalıyım. Kültürel çalışmaların üniversitelerde kurumsallaşması, disiplinleşmesi ve akademik bir sermaye haline gelmesi ölçüsünde yaşanmaya baş-

lanan bir apolitikleşme bu. Dolayısıyla bizim Türkiye'deki mevcut haliyle iletişim/kültürel çalışmalar geleneğine "apolitik" diyorsak, bunun yine Batı'da yaşanan apolitikleşmeden farklı olduğunun altını çizmeliyiz. Burada kültürel çalışmalar yaparken, çok güçlü bir muhalif sosyal bilim geleneğinden, güçlü bir manifestoyla yola çıkıp, sonradan eleştireliliğinizi kaybedip, evcilleşmiş değilsiniz. Öte yandan -Eser'e katılmadığım nokta bu- biz de yola çıkış her şeye rağmen politik bir çıkıştı. Ancak bu sözü edilen gelenek yoksunluğu nedeniyle, daha çok el yordamıyla yola çıkıldı belki, bu arada biz daha o ivmeyi tam yakalayamamışken, kültürel çalışmaların yapıldığı Batılı ülkelerde yaşanmaya başlanan depolitizasyonun yansımalarıyla karşılaşılıyorsunuz. O halde nedenleri ve tarihleri farklı olsa da, bu sorun sadece Türkiye'ye özgü bir şey değil. Peki, Türkiye'deki akademia'nın güçlü bir Marksist geleneği, tarihi bulunmamasına karşın, kültürel çalışmaların ortaya çıkışı yine de nasıl politik bir nitelik taşıyor, buna bakmak gerek. Çünkü, bir yandan da her akademik konum, isterse tersini iddia etsin, aslında politik de bir konum. Çünkü, politika dışı ya da akademisyenin konu nesnesine yukarıdan ve her türlü politik konumdan arınmış biçimde bakmasının mümkün olduğuna inanmıyorum, ayrıca bunun gerekli olduğunu da düşünmüyorum. Bu yüzden burada kendi özneliğimi de koymakta bir beis de görmüyorum açıkçası. Bizim Türkiye'de kültürel çalışmalar, iletişim çalışmaları yaptığımız dönemlerin özelliğine bakarak, ayrıca özellikle Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi'ndeki akademik ortamı göz önünde tutarak söylüyorum, burada da yola çıkış belki bir manifestoyla falan gelmedi ama, yapılan şey politikti, hala daha da büyük ölçüde öyle diyorum.

Şimdi başka bir örneğe geçerek ne demek istediğimi anlatmaya çalışayım. Ben Ankara İletişim'den sonra Kıbrıs'a gittim ve yaklaşık yedi yıldır Doğu Akdeniz Üniversitesi'nde ders veriyorum. Kuzey Kıbrıs'ta Türkiye ile olan ilişkilerinin niteliğinden ötürü, Batı'da eğer eğilim kültürel çalışmalar açısından apolitikleşme ise, ona karşıt, anakronik bir şey yaşanıyor. Benim bulunduğum fakültede Kıbrıslı Türk kimliği ile ilgili çalışmalar patla-

muş durumda, öyle ki ben geçenlerde bütün yazılan yazılmakta olan yüksek lisans, doktora tezlerinin konularına şöyle bir bakınca, "aman artık araştırılmamış bir çok şey var burada da, bunlara da yoğunlaşılın" diye düşündüm. Nitekim diğer alanlarda da öyle, Kıbrıs'la ilgili çalışacak çok şey var, ama Kıbrıs'la ilgili literatürle ilgili bir arama yaptığımızda, Kıbrıs sorunu odaklı olmayan çok az çalışma gelir önünüze, bunların içine, kimlikle ilgili olanlar da dahil. Üstelik bence bu eğilim devam da edecek. Peki bunun nedeni ne diye sorduğumuzda ben nedenin, Kuzey Kıbrıs'ın, Türkiye'den bakıldığında çok net olarak görülmeyen ancak bir karşılaştırma yapmak gerekirse bana biraz Türkiye'deki 12 Eylül sonrası dönemini hatırlatan yılları sonrasında gelen yeni dönem olduğunu düşünüyorum. Benim Kuzey Kıbrıs'ta 2003 Nisan'ında sınırlar, kapılar açılıncaya sonra da iktidar değişinceye kadar tanık olduğum 1999 ile 2003 yılı arasındaki dönemle ilgili olarak akademik özgürlüklerin sınırlanması anlamında, en fazla karşılaştırabileceğim dönem, yakından bildiğim Türkiye'deki 12 Eylül sonrası dönemdir. Öyle sanıyorum ki buradaki pek çoğunuz bu şaşkıncı gelebilir, ancak söz konusu baskıcı dönem de ben dahil, bir çok disiplinlerarası çalışan araştırmacı ya akademik öz sansür uygulamak zorunda kaldı ya da açıkça belli konularda araştırma yapılmasına izin verilmedi. Örneğin benim fakültemde, yüksek lisans öğrencilerine bir yönetici "niye kimlik çalışıyorsunuz, çalışmayın, tehlikeli" diyebiliyordu. Şimdi eğer birileri kimlik çalışmayı, ki bundan Kuzey Kıbrıs örneğinde "Kıbrıslı Türk" ya da "Kıbrıslılık kimliğini" anlayın, tehlikeli görüyorlarsa sizin bu konuları çalışmanız politik bir şeydir. Nitekim bu az da olsa o dönemde de oldu, ancak 2003 sonrasında konunun çalışılması açısından adeta bir patlama yaşandı. Bu Türkiye'de bizim kuşağın kimlikler konusunu çalışmaya başlamasıyla benzer bir nitelik taşıyor ve o ölçüde de politik bir boyutu var. Burada kendi akademik tarihime gönderme yaparak benim de kimlik çalışmaya, böyle baskıcı bir dönemin sonrasında ve açıkça Türkiye'de kimlikler üzerine yapılan baskıdan rahatsızlık duyarak başladığımı söyleyebilirim.

Özetle, Türkiye'de bizim kuşağımızın kendilerine çalışma konuları olarak seçtikleri açısından bakıldığında yapılanın politik bir çıkış olduğunu söylemek istiyorum. Yani, burada bardağın dolu yarısını göstererek, şunu söylemek mümkün; bizi bir önceleyen başta olmak üzere, bizim kuşağın belli fakültelerde toplanmış temsilcilerinin yaptıkları da, politik bir karşı-çıkışı temsil ediyordu. O zaman sorun şu: Türkiye'de yapılan kültürel çalışmalar özellikle de Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde, (daha öznel bir alana giriyorum) politik bir manifestoyla başlamıyor. Ancak kendiliğinden bir karşı-politik duruşla başlıyor. Çünkü, Oya Hoca'nın ilk beşler dediği içerisinde öncülerini bulabileceğimiz Ünsal Hoca, Nilgün Hoca ile başlayan bir politik tavır var orada ve bu benim kuşağıma da geçiyor. Çünkü biz gene Eser'in söylediği gibi, tuzu kuru insanların yaşamadığı bir coğrafyada iletişim ya da kültür çalışıyoruz. Dolayısıyla gündelik hayatta dert ettiğimiz yoksulluk gibi, baskı gibi, sözünü söyleyememe gibi meseleler, aynı zamanda sizin akademik meseleleriniz olur, ikisi arasında öyle bir kopukluk yoktur. Neydi bizim o dönemlerde hayata dair dert ettiğimiz meseleler? Bizim kuşağımız, 12 Eylül darbisiyle, akademik ortamda yerleşebilmiş kadarıyla bile tehlikeli görüldüğü için, Marksist gelenekten koparılmaya çalışıldı. Ancak biz, biraz da Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin geleneğiyle siyaset bilimi yapıyor olmanın getirdiği bir başka bilinçlilik halini, iletişim çalışırken de sürdürerek akademik sorumluluğu, politik sorumluluktan ayrı bir şey olarak düşünmedik. Gündelik hayata dair, sorduğumuz sorular içinde, ben gene kendi öznelliğim içinden konuşacağım, benim sorum şuydu mesela: Ben baskılandığımı düşünüyorsam, hadi kadın kimliğim üzerinden konuşayım şimdi, beni baskılayanın ne olduğunu anlamalıyım, bunu nasıl yapıyor, bana neler söylüyor da ben bu baskıyı kabulleniyorum, içselleştiriyorum? Dün Engin Sarı'nın sunmuş olduğu çalışmaya bakıyorum. Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde en fazla içeriğe odaklı çalışmalar yapılmış, bunun ne anlamı var diye düşünüyorum, (hoş içeriğe hangi paradigma içinden, hangi yöntemle baktığınız da önemli olmakla birlikte) eğer siz içeriğe bakıyorsa-

nız bir dert kuruyorsunuz demektir, bu orada içerikle ilgili bir dert kuruyorsunuz demektir. Bizim, çalışmalarını bildiğim arkadaşlar üzerinden söyleyebildiğim kadarıyla, kurduğumuz dert şöyle bir dertti; bu beni, bizi bastıran nasıl bir şey, bunu bir anlayayım önce gibi bir dert. Kuşkusuz bu bastırılan olarak benim konumum, ben ne söylüyorum ya da ne söyleyebilirim sorularına verilecek cevaplardan ayrı tutulabilecek bir şey değil. Dolayısıyla sözünü ettiğim çalışmaların iletişim odaklı olanlarının önemli bir kısmı, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi'nden yayılarak, bu iki sorun üzerine odaklanıp, baskılayan ne söylüyor ve biz karşılığında ne söylüyoruz meselelerine odaklandıysa bu politik bir akademik tavidir. Bu anlamda ben tekrarlayayım, bardağın dolu yarısına bakarak, yaptığımız şeyin politik bir karşı-duruşu temsil ettiği iddiasındayım. Ancak, burada bir sorun ortaya atıp bırakarak, ikinci turda bu sorun etrafında ilerlemeye çalışacağım. Önemli olan dominant olana, hegemonik olana, egemen olana (hangi terminolojiyi kullanacaksanız artık) nasıl bir politik ve akademik karşı-duruş aldığımız. Burada kastettiğim epistemolojik ve ontolojik bir sorun. Ancak dediğim gibi, tespit ettiğim bu sorun alanıyla ilgili olarak ikinci turda devam edeceğim, teşekkürler.

Bülent Çaplı: Çok teşekkürler. Ayşe Hocam söz sizde buyrun.

Ayşe İnal: Şimdi ben Sevd'a katılıyorum, yani akademik bir duruş politik bir duruştur. Yalnız şöyle bir şey söyleyeceğim, orada politik bir şey varmış gibi durmadığı bir sürü durumda gene politik bir şey vardır. Yani seninkine katılmayacağım ama yine politik bir şey, açık olarak ortaya çıkmadığı bir sürü durumda gene politik bir şey, bir duruş yok değil vardır. Sabahleyin Nuran'ı dinlerken düşündüm bu imaj konusundaki sunuşta, imaj çalışmalarının Türkiye'de ne kadar, ne durumda olduğuyula ilgili bir sunuştu. Bu imaj çalışmalarını kim yapıyor, niye yapıyor, kimin işine yarıyor gibi bir soru sormadan imaj konusunda konuşmak

bana çok akademik bir duruş gibi gelmiyor. Çünkü bunların hepsi, yani her akademik problem, her sorun, her kavram, her kuram hepsi aslında belli bir politik duruşla ilgili açık olarak ortaya çıkmadığı bir sürü durumda bile, sanki bunun arkasında bir politik duruş yokmuş gibi gözüküyor, ki aslında var. Bazen aslına bakarsan sanki nesnel bilim yapıyormuş gibi bir şey gözüküyor. Tam tersine onun arkasında hakikaten politik bir duruş var. Türkiye'de iletişim çalışmalarının gidişatı ile ilgili ise açıkçası hiç umutlu değilim. Hiç iyi bir yere gitmiyor bence. İçinde olduğum için de daha iyi görüyorum tezleri. Raşit Hoca gibi, araştırma gibi sistematik bir şey yapmadım ben de ama tezleri okuyoruz, gelen yazıları okuyoruz. Yani şöyle genel bir fikrimiz oluyor: Gittikçe de daha kötüye gidecek. İstisnai örnekler muhakkak ki çıkacaktır. Bu sorunlara bakarken üç başlık altında bunları düşünebiliriz diyorum, bu üçü de aslında birbiriyle epeyce ilgili: Bir tanesi daha genel, ikincisi de nispeten, üçüncüsü de daha çok Türkiye'ye özgü bir şey, ama hepsi de bizimle çok fazla ilgili. Birincisi alanın kimlik sorunu, ki bu konuşuldu ama bence üstünde çok daha fazla konuşulması gereken bir şey. İkincisi eğitimde karşılaştığımız sorunlar ve bunların ciddi bir kısmı pedagojik sorunlar. Üçüncüsü Türkiye'ye ilişkin, üniversiteye ilişkin, yapısal sorunlar. Bu üçü de iletişim çalışmalarının geleceğine ilişkin endişe doğuran şeyler.

Alanın kimlik sorunu sadece Türkiye'ye özgü bir şey değil, ama alanın tam tarif edilmiş tanımlanmış bir kimliğini söyleyemeyiz, Türkiye'de hele hiç söyleyemeyiz. Çok uzatmak istemiyorum baştan itibaren tezleri kimlerin yönettiği, şu anda açılan üniversitelerde kimlerin karar alıcı konumunda olduğu, bu insanların iletişim konularında ne kadar ilgili ve bilgili olduğu, ne kadar kaygılı olduğu düşünülecek olursa bizim için bu sorun bayağı katmerli bir sorun. Alanın disiplinlerarası bir alan olması (yani alanın bir disiplin olduğu düşüncesinde hiç değilim) ilk bakışta aslında çok vaat edici bir şey, köprü kuran bir şey, iletişim alanı bir sürü disiplinden gelen bilgileri buluşturabilecek bir alan. Gerçekten de böyle. Ancak pratiklere baktığımız zaman herkes daha

çok kendisinin yakın olduğu disiplinler içinde alanı tarif etmek durumunda kalıyor. Az önce Oya Hoca'nın dediği gibi de, biz siyaset bilimi yapmışız ne iyi ki de yapmışız gibi değil de bunlar biraz tesadüfi oldu. O zaman burada master doktora programı olsaydı ben de ODTÜ'ye gitmezdim burada yapardım. Fakat, ben siyaset bilimini de çok iyi biliyorum diyemem ama, başka bir disiplinin perspektifinden iyi kötü bakma şansını bulmuş olmak bana hakikaten çok şey kazandırdı. Disiplinlerarası bir alan olması demek bu alanın hiçbir disiplininin olmaması demek değil. Burada disiplini de kötü bir anlamda kullanmıyorum, yani birazcık da disipline olmak demek. Biz artık çok disiplinsiz bir hale gelmeye başladık, hızla da böyle gidiyoruz. Olumlu bir şey o olumluluğa çevrilmeden olumsuzlukları beraberinde getiriyor. Öyle bir şey oluyor ki mesela ne bileyim, sosyolojinin bir Durkheim'ı vardır, Weber'i vardır değil mi? Bizim bir tane Stuart Hall'umuz var, Garnham'ımız var, Murdock'umuz var, ama bizim kuramlarımız dediğimiz o kuramlara baktığımız zaman o insanların aslında farklı disiplinlerden olan kişileri okuyup onları, o kavramları iletişime taşıdıklarını görüyoruz. Böyle temel taşları, Oya Hoca'nın *mile stone*'ları gibi bir kuramımız yok. Niye yok? Bunun olmaması bunlar da bir şey yapmıyorlar anlamına mı geliyor? Azımsıyor muyum, hiç öyle bir şey değil, söylemek istediğim şu: Sonunda biz gidip sadece onları okuyarak bir şeyler öğreniyoruz. O hale geldiği zaman da tabii olay işin içinden çıkmaz bir hale geliyor yani Althusser'den Marx'ı öğrenmek gibi Hall' dan bu sefer bunu öğrenmek, şunu da Garnham'dan öğrenmek ve her şeyi yarım yamalak bilmek, hiçbir şeyi de düzgün, iyi bilmemek gibi bir şey geliyor.

İkinci olarak, eğitimle ilgili sorunlar; eğitimin piyasayla kurduğu bir bağ var. Bu kimlik sorununun bir parçası zaten. Yani alanın kimlik sorunu derken sadece bir akademik alan olarak değil, akademik alansa işte bunun bir lisans eğitimi de var. Lisans eğitiminde bu belirgin bir biçimde karşımıza çıkıyor. Bir "*school of journalism*" mantığı içinde mi eğitim programlarımızı belirleyeceğiz, yoksa bir iletişim fakültesi, yani "fakülte" gibi mi belirleye-

ceğiz? Mesela ben etrafıma baktığım zaman şunu görüyorum, burada bu iki anlayış da bir arada. Bunun sonucuna baktığımızda da ortaya çıkan eğitimde farklı, birbiriyle de pek uzlaşmayan anlayışlarda olan insanların bir arada programa ders veriyor olması. Bazı kimseler pratikleri öğretirler, bazı insanlar da teori öğretirler. Sonra da gidiyoruz derslerde ne diyoruz: Teoriyle pratik birbirinden ayrılmaz diyoruz, ama dediğimiz önemli değil, yapı-lana baktığımız zaman bu ikisi birbirinden ayrı yerlere doğru gitmiş. Öğrencilerin gözünde de böyle, ama işin sorun olan tarafı hem onların gözünde böyle, hem bizim gözümüzde de bu epeyce böyle. Bir yandan piyasanın, çocukların iş bulma baskısıyla da eğitimin biçimlendiğini görüyoruz. Burada özellikle lisans eğitimi vurgulamak istiyorum, çünkü iletişim çalışmalarını dediğimiz o şey her neyse, bunun başladığı yer lisansdır. Doktora, master belki daha iyi örnektir, ama esas temeldeki ilk anlayışımızın ortaya çıktığı yer lisans ve lisanstaki bu kopukluklar çok fazla. Sonra ne diyoruz; mesela öğrencilere master sınavlarında masterda artık gazetecilik öğrenemezsiniz, bu kuramsal şeydir diyoruz, şimdi bu söylediğimiz şey zaten sakat bir şey. Yani lisans o zaman böyle değildir demeye getiriyoruz, ama master böyledir diyoruz.

Üniversiteye ilişkin yapısal sorunlara gelince, bundan on sene öncesine kadar yedi tane falan fakülte vardı, herhalde şimdi 34 tane çünkü bu ucuz bir iş, edebiyat fakültesi kurmak ucuz iş, siyaset bilimi ucuz, hukuk nispeten, iletişim de öyle. Oraya iki hoca yolla, ondan sonra orada bir fakülte kurulsun, zaten işte bir tanesi ne bileyim işletmeci, öbürü de hukukçu olsun, bu biçimde şekillensin gitsin. Bir tane, iki tane hocası ya var, ya yok belki, iletişim alanında çalışmış olan hiç kimsenin olmadığı okullar artıyor. Örneğin bu konularla ilgili bir hukukçu da olabilir ama genellikle öyle de olmuyor bu yani bu konuda değerli, ilgili, bilgili buralara temas etmiş bir işletmeci olabilir ama öyle de olmuyor. Yani tamamen farklı bir disiplinden birisi geliyor orada, asistanları seçiyor onlar da bir şekilde işte bir yerlere gidiyorlar, eğitiliyorlar. Diğer yandan, belki bizi daha çok ilgilendiren, yine demin söz edildi, akademik yükseltmelerle ilgili sorunlar. Bu yükselt-

melerde sadece üniversitelerin kendi kriterleri değil, yani YÖK'ün de üniversitelerarası kurulun da kriterlerine falan bakınca şunu görüyorum ben: Bu üniversitenin kendine hiç artık güveni kalmamış, kendi jürilerine hiç güveni kalmamış, sadece dış kriterlere göre. O zaman kendi profesörüne, kendi hocasına hiç güven duymayan bir üniversite ile zaten nereye gidilebilir? Şu an baktığımız zaman, zaten sen jüriyi kurduğun profesöre güvenmiyorsun. Bu yazıları değerlendirecek ve oldu ya da olmadı diyecek kişiye güvenmeyen bir üniversite, her aşamasında, üniversite kurul aşamasında, sonra kadroyu verirken de sorunludur. Bu sadece iletişimle ilgili bir sorun değil, bütün sosyal bilimlerle ilgili bir sorun. Yani burada bütün buna bakıldığı zaman zaten iletişimi araştırmaları muhakkak ki, Türkiye'de ilerideki yıllarda güzel örnekler de çıkacaktır. Sevdâ'nın dediği gibi hiçbir kaygıdan belki yola çıkmaksızın yapılmış araştırmalar da olabilecektir. Sevdâ öyle demedi normalde, o böyle bir kaygıyı ben taşıyorum dedi, ama ileride kaç kişi böyle bir kaygıyla araştırma yapacaktır, ben de bundan çok kaygılıyım.

Bülent Çaplı: Çok teşekkürler hocam, Haluk Hocam söz sizde buyrun.

Haluk Geray: Benim dikkatimi, 1970'lerden beri galiba iletişim teknolojilerle ilgili boyutları çekmiş. Bunun kanıtı da var. Çünkü öğrenciyken Görünüm gazetesinde yazdığım iki makalem var: Bir tanesi Shakespeare'in Kral Lear oyunu üzerine bir yorum. Gidip seyretmişim, yorum yapmışım. Diğeri de uydulara yörünge verilmesinde emperyalizmin etkileri üzerine. Çocuğun ne olacağı baştan bellidir derler, ben öyle yapmışım. Şimdi hala bakıyorum, bir şey değişmiş değil. Ben önce dünyaya bakıyorum, dünyadaki güç dengelerine bakıyorum, o ülkelerin dizilişine bakıyorum, dünya sistemine bakıyorum, onu anlamaya çalışıyorum. O zamanki emperyalizm bugünkü emperyalizmden ne kadar farklı veya neleri paylaşıyor, onu bulmaya çalışıyoruz. Bunun adını değişik şekillerde koyabilirsiniz ama ben böyle yapmaya devam

ederken sosyal bilimler genel ana eğilimi itibariyle galiba başka bir yere gidiyor. Aslında zaten gitmeye başlamıştı, ben değişmedim. Kalkınma sevdasından vazgeçmedim, anti-emperyalist mücadeleden vazgeçmedim. Bir asgari strateji olarak bunun önemli olduğunu düşünüyorum. Onun için dünyaya bakmamız lazım. Çevre ülke olarak, gelişmekte olan ülke olarak, Türkiye'ye özgü koşulları anlamamız lazım. Ben bunu yapmaya çalışıyorum. Bunu yaparken belli kuramlardan yararlanıyorum. En geniş anlamda ekonomi politik yaklaşımdan yararlanıyorum. Bizim burarlarda ekonomi politik yaklaşım deyince daha çok Ayşe Hocamızın da belirttiği gibi Murdock falan diyoruz. Bir de eleştirel ekonomi politik, Marksist ekonomi politığın kültürel üretim boyutunu biliyoruz. Ben kendi maceramda bunun yetersiz olduğunu düşünüyorum. Ekonomi politik gelenek bence klasik ekonomi olarak Adam Smith'ten başlar. Kurumsal iktisat, evrimci iktisat anlayışları, feminist iktisada kadar gider ve pek çok alt dalı vardır. Dolayısıyla ben en geniş anlamda ekonomi politik perspektiften bakmaya çalışıyorum. Bu bağlamda da yeni iletişim teknolojilerini araştırma nesnesi olarak görüp onları anlamaya çalıştım. Kalkınma mücadelesi derken, aslında toplumsal gelişme, bir anlamda aydınlanma da diyebilirsiniz, modernleşme projesi de diyebilirsiniz, bir asgari program da diyebilirsiniz. Bana göre yeni iletişim teknolojileri bu çerçevede de çalışılmak üzere çok geniş olanaklar da sunmuştur. Bir yerde benim inatçılığım kesişti, bu rastlantısal bir kesişmeydi. Kesişme iletişim teknolojileri bağlamından bilim ve teknoloji politikaları bağlamına doğru uzandı. Bu araştırma çerçevesinden yararlanmak isteyen kesimler de var. Bundan 7-8 yıl önce, TÜBİTAK'ta konuyla ilgili çalışmalarına başladım. Bunun dışında, ODTÜ'de bilim teknoloji politikaları var, onlar da yararlanmak istiyorlar. Sadece iletişimle sınırlı değil benim merakım ve böyle bakışım araştırma açısından da İletişim Fakültesi'nin dışına taşan bir kanala soktu beni diyebilirim. Kabaca ana hattı bu galiba benim yaklaşımlarımın.

Sabah oturumunda Aylin Aydoğan, yeni iletişim teknolojilerine ilişkin bir sunuş yaptı. Orada sosyal bilim tezlerinin genel bir

değerlendirmesini yaparken, sosyal bilim alanındaki iletişim teknolojileriyle ilgili tezlerin ezici çoğunluğunun bilinçsizce ve sorgulamadan iktisat, neo-klasik iktisat ve onun son almış olduğu neo-liberal yorumla birlikte yapıldığını; bu kavramların sorgulanmadan, bilinçsizce kullanıldığını, bütün sosyal bilimler alanındaki yeni iletişim teknolojileri tezlerine sızdığını söyledi, ki bu çok önemli bir nokta. Bu bir dönem tartışılmıştı, ama sanıyorum neo-klasik iktisadın ana akım olarak sosyal bilimlerde bir egemenliği, bir tür akademik emperyalizmi söz konusu. Buna karşı çıkış da ancak ve ancak ülkenin toprağına oturmuş güçlü bir ekonomi politik geleneğin kavranmasından ve onların da öğretilmesinden geçer diye düşünüyorum. Şimdilik bunlar söyleyeceklerim.

Bülent Çaplı: Ben de şöyle bir şey demek istiyorum: İletişim araştırmaları meselesine bakınca dikkat ederseniz hep akademik düzlemde tartışıyoruz, özellikle de tezler ekseninde bakmaya çalışıyoruz. Ama bir de araştırmaları hangi amaçla, niçin, kime, niye yaptığımız da önemli. Biz araştırmaları yaparken bu alanda sadece tezler düzleminde araştırma yapmıyoruz. Belki asıl soru o olmalı. Acaba yaptığımız araştırmaların yüzdesi ya da çoğunluğu ya da sayısal anlamda kaçta kaç tezler düzleminde yapıyor ve onun dışında kalan alanlarda biz araştırma yapıyor muyuz? Bu araştırmayı hangi amaçla yapıyorsunuz ve elde ettiğiniz, ürettiğiniz bilgi toplumun neresinde, nasıl kullanılacak? Biz bunu hangi noktada hedefliyoruz? Eğer sadece akademik düzlemde yükseltme meselesinde ya da tezler gibi noktada akademik araştırmalarla sınırlıysa onun hedefleri çok daha dar oluyor, yani doğal olarak onun yan ürünü olarak kitap çıkabiliyor, ama yola çıkarken kitap olarak çıkmak amacıyla hazırlanmıyor. Akademik düzlemdeki çalışmaları sadece tez eksenine sınırlamayı ben bir anlamda eksik buluyorum. Neden? Çünkü üniversitenin toplumsal anlamında, topluma bu alanda bilgi üretmesi de beklenen bir konumdayız, hele iletişim alanında. Peki biz bu işleri yerine getirebiliyor muyuz? Hani konuştuklarımıza baktığım zaman özellikle hani sektör düzleminde ya da toplumun iletişim düzlemin-

de farklı kesimlerinden bu çalışmalardan yarar bulacak çalışmalar da üretmiş miyiz? Bakın bu soru çok genel ve çok tartışmalı bir noktaya çekilebilecek bir şey. Herhangi bir akademik çalışmadan herhangi bir şey üretebilirsiniz, ama benim özellikle altını çizmeye çalıştığım şey daha farklı noktada duran çalışmalar. Peki o noktada ne yapıyoruz? Yapıyorsak ne yaptık? Kimler ne kadar yararlandı? Yapmadıysak niye yapmadık? Hatırlarsanız, bilimsel araştırma projeleri hemen hemen her üniversitenin içerisinde var. Bilim araştırma projelerinin kurullarında ya da toplantılarında ya da herhangi bir düzleminde hep şu gündeme gelir: "İletişim alanında hiç proje öneriniz yok. İletişim alanına yönelik proje önerisi getirin." Şimdi biz acaba, biz derken iletişim alanında araştırmalar yapan akademisyenler olarak iletişim alanını bilimsel araştırmalar, projeler önerilecek bir alan olarak görmüyor muyuz? Yoksa onlara ilişkin sınıflandırmalar düzenlemeler, kurallar, kaideler, ilkeler düzleminde bizim yapacağımız araştırmaların onlara uymayacağını mı düşünüyoruz? Ya da hepsi birden mi? Belki somut bir örnek. Biz, Sevilay, Gülseren ve Nilüfer'le ve Funda ile birlikte, Güney Doğu Anadolu Bölgesi'nde farklı dil ve lehçelerde yayın meselesi gündeme geldiğinde, bu alanın özellikle karşı tarafında olan kesimler, kendilerini televizyonla ilişkilerinde farklı dil ve lehçelerdeki yayımla ne kastediyorlar ne bekliyorlar, ne düşünüyorlar ve neler var kafalarında diye bir araştırma önerisi getirdik. O zaman rektörlükte çok büyük katılımlı bir toplantı yapıldı, TÜBİTAK projesi olarak sunun bu projeyi ya da daha doğrusu bu tür projeleri getirin dedi, özellikle bu proje için değil. Neyse biz bir proje formüle ettik, önerdik, reddedildi. Sosyal bilimler alanında yeni projeler önerebiliriz, bu da en azından bu alandaki tartışmalara ilişkin bir bilgi eksikliği alanını dolduracaktır diye düşünerek yola çıktığımız bir şeyde kapı suratımıza kapandı. Bu politik bir tavır mıydı? Bizim acaba proje önerisini hazırlarken eksikliklerimiz mi vardı? Bize bir değerlendirme raporu gelmediği için biz öyle kaldık. Şimdi ne oldu; arkadaşlarla toplandık, bir daha böyle bir proje önermeyiz haline geldik. Mesele şu: Özellikle bu tezler eksenindeki çalışmaların dışındaki ça-

hışmalara baktığımızda bu alanı yaratmak için de bir takviye gerekiyor, bir motivasyon gerekiyor, doğal olarak bir parasal destek gerekiyor. Doktora tezini yazmak bile maliyeti olan bir şey. Arkadaşlarımız derinlemesine görüşme yapacak, anket uygulayacak gibi noktalarda bu masrafları kendileri karşılıyorlar. Eğer bu tür bilimsel alanda, anlamda proje destekleri varsa neden bu kullanılmıyorsa, biz niye kullanmıyoruz, eksiklerimiz mi var, niye bu alanlarda çok çalışmalar ortaya çıkmıyor? Bu iki günde bile ben onu bekledim. "Tezlerin dışına çıkalım" derken yine çıkmadık. Sektörde de iletişim araştırmaları var. Sektörde özellikle iletişim endüstrisi anlamında bütün tarafları iletişim alanında olan araştırmalar da yapılıyor. Aramızda da bu anlamda iletişim araştırmaları ekseninde bir bağlantı olmadığı için onlarınki daha çok temellendirme anlamında ciddi sıkıntılar taşıyan araştırmalar oluyor. Biz de başka noktada uçta duruyoruz. Böylece aslında bir işbirliği içerisinde ya da o endüstrinin de işine yarayabilecek, sonuçta toptan toplumun işine yarayabilecek bilgiler üretme konusunda böyle bir işbirliği ortaya çıkmıyor. İlla işbirliği olması gerekiyor mu? Bu da sorulabilir, ama bizim de böyle bir lüksümüz olduğunu da düşünmüyorum. Akademik çalışmalar yapacağımız kadar da toplumda bu alana ilişkin sorunlara somut öneriler, çözümler üretme noktasında olmamız gerekiyor. Bunu ne kadar yerine getirdiğimizi de sorgulamak gerekiyor. Kurumların yaptığı çalışmalar var iletişim araştırmaları adı altında, onlarda da ciddi sıkıntılar var. Sivil toplum örgütlerinin de bu alana ilişkin çalışmalarını oluyor. Farklı farklı eksenlerde, farklı farklı amaçları hedef alan, olması gereken de bu ama eksenini kaçırdığımız bazı çalışmalar söz konusu. Biraz daha *akademia*'nın, iletişim alanında disipline edilmesi, (belki de Ayşe'nin kastı değildi ama ben kendime göre kullanmak istiyorum) ve bir de bu iş böyle olur demesi için yol göstericiliğine girmesi gerekiyor. Bir de çok önemli bir nokta var ki, biz hep göz ardı ediyoruz. Mutlaka dile getirdik kendi çalışmalarımızda da oldu. Türkiye'de özellikle iletişim alanına ilişkin çalışmalarda, özellikle ekonomi-politikte, bir çalışma başlattığımız andan itibaren üç şeyle karşılaşıyorsunuz: Bilgi var,

ama erişmeniz yasak, kısıtlı, engellenmiş. Bilgi var, ama bilgi çok parçalı, dağınık ve birbiriyle çelişkili, bunun için bunları sınyayacak, sağlayacak ortam size verilmiyor. Ya da bilgi hiç yok. Siz bilgi üretmeye başladığımız andan itibaren orada da sıkıntılar başlıyor. Bir taraftan baktığımızda bu o kadar kolay değil, yeni yeni aşılmaya başlayan bir şey, ama bizim alanda yani ekonomi politikte bir çok arkadaşımızın tezinde de başımıza geldi. Mülkiyet yapılarına ilişkin bir şey çalışalım, bir sonuç çıkartalım dediğimiz noktada ya da bağımsız televizyon yapım şirketlerine bakalım dediğimiz zaman bile, ya o bilgiye erişmek için kırk takla atıldığını, o kırk taklanın sonucunda hiçbir şey de olmadığını ve sonuçun sıfır olduğunu da biliyorsunuz. Bir taraftan böyle bilgiye erişimde bir sıkıntı yaşıyoruz. Bütün bunları koyduğunuz zaman, ben belki çok pratik sıkıntılardan söz ediyorum, ama bunları da nasıl aşacağız, bu zihniyet nasıl değişecek, biz nasıl kıpırdayacağız, biz kıpırdarsak bu zihniyet nasıl değişir, biz böyle durursak değişmez gibi sorular aklıma geliyor. Teşekkür ediyorum sayın konuklar diyerek sözü bırakıyorum. Raşit Hocam buyrun.

Raşit Kaya: Teşekkür ederim. Şimdi tabii bir dönemler her şey politik dedik, bu felsefenin temel tartışma konusuydu, sonra politik olmayan bir şeyler de varmış dendi, biz bugün, politik olmayan bir konu yok mu aşamasına geldik burada. En azından Türkiye'nin çok ciddi sorunları var. Bizim içinde bulunduğumuz, tartıştığımız konu da sorunlarla dolu. Dolayısıyla, biz eski soruyu mutlaka bir şekilde yinelemek durumundayız. İkincisi, madem politik sözcüğü başlangıç noktamız olmalı, o zaman özgürlük sorusu işin içine mutlaka girecektir. O özgürlük konusu Bülent Çaplı'nın söylediği türden farklı araştırmalar yok mu diye sorgulamasının da yanıtını gündeme getiriyor. Buradan nereye geleceğim? Benim dile getirdiğim iki konuya; bir tanesi "herşey politiktir" sözünü yeniden dile getirmek durumundaysak iletişim araştırmalarında sosyal bilimlerdeki tüm araştırmaları da yine belli bir tarihsel bağlam ve sosyal teoriden kopuk halinden çıkarmak durumundayız. Bizim temel sorunumuz, bizim derken tüm sosyal bilimcilerin, tabii ki özel olarak da buradaki sempo-

yumun konusu olan iletişim araştırmalarının sorunudur bu. İkinci de özgürlük sorununa geldiğinde benim dile getirmeye çalıştığım o kurumsal baskıların özgürlük sorunuyla, araştırmaların niteliğiyle, niye hepsini tez bağlamında ele almak durumundayız gibi bir takım konularla çok doğrudan birebir ilişkisi var. Yine burada dile getirilen bir takım sorunlar, örneğin Ayşe İnal'ın söylediği lisans önemli değil mi? Tabii ki çok önemli, çok haklı ve çok da güzel sistematize etti buradaki sorunları. Peki lisans öğrencisi kimden öğreniyor? İşte tartıştığımız yüksek lisans, doktora yapılanmasından o kurumsal baskılarla, biçimlenmelerle, yapılanmalarla oluşturulan formasyonun öğrettikleriyle, kendi formasyonunu oluşturuyor. Aynı kurumsal yapı farklı aşamalarda da yönlendirme ve baskılar yapıyor. Dolayısıyla Oya Hoca'ya orada katılmıyorum. İletişim fakültelerinin eksiği temelde profesör değil, profesörler olmadan da çok iyi kadrolar oluşturulabilir. Önemli olan orada yetenekli, nitelikli kadrolar oluşturulmasıdır. Burada, tabii, sıkıntı kadroya atanırken ve doçentlik unvanının kazanılması bağlamında özellikle kendini hissettiriyor. Doçentliğe giden süreçteki o yapısal baskılar, sorunlar, araştırmanın, çalışmanın, verdiğimiz ürünün niteliğini bir şekilde belirlediği gibi, sonra o unvanların alınıp alınmamasında da çok önemli oluyor. Örneğin karşımıza bir jürinin raporu çıkıyor; yaptığınız çalışmalar, alanın kendisi değildir diye; işte onun kurbanları oluyor, Ayşe bunların güzel bir örneğidir. Dolayısıyla o kurumsal yapılanma sanırım en önemli konulardan bir tanesi. Çünkü her şey politiktir tartışmasından gittiğimiz zaman da belki zamanın geniş tutulabileceği farklı araştırma ve tartışma ortamlarına girmemiz gerekecek, ama burada belki somut bir sonuç değerlendirmesi olarak, en son sorulan sorulara da bir yanıt verecek şekilde o kurumsal yapılanmalarda acaba, burada ortaklaşa dile getirilen, karşılaştığımız güncel durumları nasıl aşarız konusuna değinmek gerekebilir.

Burada benim düşüncem biraz gerçekleştirilmesi zor bir düşünce, özellikle de İletişim Fakültesi'nde de bilim dışı -kadro temini gibi- belki de haklı kaygılar nedeniyle de savunulması güç bir şey. Fakat, lisansüstü programların bu günümüzdeki aşırı bö-

lünmüşlüğü, örneğin Halkla İlişkiler ve Tanıtma, Radyo ve Sine- ma gibi bölünmelerin lisans üstü programlara yansımından vazgeçilip, bir ilk adım olarak iletişim alanının tek bir lisansüstü programa dönüştürülmesi tartışılmaya başlanılmalı mı diye ciddi bir düşünce egzersizinden geçmemizde yarar var. Ben bunun mutlaka yapılması gerektiğini düşünüyorum. Bu, bir sürü kurumsal sorunu çözebileceği gibi sözünü ettiğimiz daha sonraki formasyonların oluşturulmasındaki sakıncaları da ortadan kaldıracaktır. Bu, uzmanlaşmalara engel olabilecek bir boyut değildir, ama o uzmanlaşan araştırmaların genel sosyal teoriden kopukluğunu önleyebilecek bir bütünlüğe kavuşturulmasına da belki dolaylı bir biçimde hizmet edebilecek bir adım olabilir. Bu nasıl gerçekleştirilebilir? Bir yönüyle birincisi bu tip platformlarda bununla ilgili konuların, sorunların doğrudan dile getirilmesiyle, ikincisi formel yapının içerisinde olanların, eğer bu görüşe itibar ederlerse, bunu bir şekilde tartışma platformlarına götürmesiyle. Örneğin hemen karşımda Ahmet Tolungüç'ü gördüğüm için söylüyorum, bildiğim kadıyla bir dekanlar arası otuz iletişim fakültesinin zaman zaman bir araya gelip sorunlarının irdelediği, en azından karar yetkisi olmasa bile iletişimi sağlayan bir ortam var. Belki buralarda bu fikirler tartışılabilir, belli bir şeyler oluşturulabilir. Onların oraya götürülmesi ve belli bir yönde yönlendirilmesi için bizlerin bu platformlarda tartışmamız mümkün olabilir. İstisnalar her yerde vardır burada genellemeler yapılamaz, ama gerçekten ortada bir nitelik sorunu var. Nicelik açısından tabii ki kadroların yetersizliği, o kadrolarda iletişimle doğrudan ilgili olarak çalışmayanların öğretim üyeliği yapması, bunlar tabii ki sorun, ama iletişim alanındaki çalışanların çoğunluğu oluşturduğu kadroların bulunduğu iletişim fakültelerinde de nitelik sorunu gündemde. Dolayısıyla buna eğilmek gerekiyor. Küçük bir örnek vereyim. Böyle bir örnekten tabii bilimsel sonuçlar çıkarmak mümkün değil, ama bir doçentlik sınavında iletişim fakültesi mezunu, Anadolu Üniversitesi'nde yüksek lisansını yapmış, doktorasını saygın bir Amerikan üniversitesinde yine iletişim okulunda yapmış ve doçentlik sınavına gelmiş bir aday vardı

karşımızda. Sınav sırasında "iletişim ayrı bir bilim midir" konusu tartışılırken "ben eleştirel yaklaşımdan yanayım" dedi. Halbuki, yaptığı çalışmalar tamamen ana akım dediğimiz akımın en tipik özelliklerini taşıyordu. Sonra ben merak ederek konuyu birazcık deştığımde şunu anladık: Mevcut bazı kararlara-politikalara muhalefet etmek eleştirel yaklaşımın içinde olduğunun göstergesiymiş. Şimdi bu da bir doçentlik adayydı. Dolayısıyla genel tartışmalardan, büyük sorunları felsefi derinlikleriyle ele almaktan tabii ki vazgeçmek diye bir şey önermiyorum, ama pratik bir takım sonuçlar çıkabilmesi için de böyle konuları dile getirmek en azından dıştan bir münafık olarak benim görevim diye düşündüm. Bunları dile getirme fırsatını verdiğiniz için de teşekkür ederim.

Bülent Çaplı: Oya Hocam, buyrun.

Oya Tokgöz: Ben konuşulanlara genel bir çerçeveden bakmak istiyorum. Özellikle sorulan sorular itibariyle unutmayın ki gazetecilik eğitimi Türkiye'de İstanbul'da başladı. Bunu Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın Yayın Yüksek Okulu izledi. Yalnız bu okulların kurulmasını mesleğin kendisi istemiştir. Ama gel gör ki ilk mezunlar verilmeye başlandıktan itibaren külahlar değımiştir. "Biz bu mezunları çalıştırmak istemeyiz". Neden? "İşte bizim belirli şekilde usta-çırak ilişkisiyle yetişmiş adama ihtiyacımız var, bizim bunları görmemiz lazım" dediler. Baştaki "eğitilmiş adam istiyoruz, bize eğitilmiş adam lazım, geniş ufukları olan insan lazım" vesaire gibi laflarının böyle bir şeye dönüşmesi tabii işin 180 derece dönmesi demektir. Başta "usta-çırak ilişkisiyle de biz bunu yetiştiririz" derlerken 90'ardan sonra usta-çırak ilişkisi de yoktur. Nasıl olsa sırada işsiz adam bekliyor, birazını alır çalıştırırız, ondan sonra onu beğenmezsek sözleşmesine son veririz veya kartını iptal ederiz, onun yerine zaten sırada adam bekliyor, onları çalıştırmaya alırız mantığındadırlar. Profesör Bülent Çaplı'nın söyledikleriyle Abdülrezak Altun'un söylediklerini birleştirdiğim takdirde aynı zamanda

Ayşe İnal'a da atıfta bulunarak şöyle söylemem lazım. Gerçekten uygulama ile kuramsal dersler arasında iyi bir denge olacak ki, bunun sonucunda, mezun öğrenciler, belirli şekilde donanımlı olarak, sektöre hazır halde işgücü olarak sunulacak. Tabii gerçek anlamda sektör ile tüm iletişim fakülteleri arasında hala bir sorun var çünkü iletişimsizlik var. Onların istediği ile akademik dünyanın istediği arasında çok büyük bir fark bulunuyor. Bu da önemli noktalardan bir tanesidir, peki nasıl çözülebilir? TRT'ye alınacak uzmanların alınmasından tutun da başka yerlere kadar hala oraya insanların nasıl alındığı meçhuldür. Özel televizyonlara, özel radyolara, gazetelere artık aklınıza ne gelirse bunların hepsine alınacak insanın nasıl bir insan olacağı veya nasıl bir kimlik sahibi olacağı noktasında gelip düğümleniyor. Çok uzun zamandır bu işin içinde olduğum göz önüne alınırsa benim kanımca bu çözümlenmesi çok zor bir problem.

Başka bir noktaya daha temas etmek durumundayım. İletişim fakültelerinin 1990'lı yıllardan itibaren sayısının artmasının arkasında başka bir neden bulunuyor, bunu özellikle belirtmem gerekecek. Ayşe İnal bunun ucuz eğitim olduğunu söyledi. Ucuz bir eğitim değil. Eğer bu eğitimi layıkıyla yapmak istiyorsanız bunun teknolojisini de fakültenizde buldurmak zorundasınız ve öğrencilerinizi o teknolojiyi bilir bir biçimde yetiştirmek durumundasınız. Oysa bu başka türlü geliştirdi. Uzun zamandır yöneticilik yaptığım için arkasında yatan nedenleri de söylemekte ve paylaşmakta hiç sakınca görmüyorum. Özellikle Anadolu'daki bazı üniversiteler kendilerine neden iletişim fakültesi kurdular? Radyo istasyonu, televizyon istasyonumuz olsun, kent çevresinde eğitim yapalım ve bununla kendimizi tanıtalım ve çevreyle ilişki kuralım diye. Asıl amaç, özellikle belirli bir teknolojiyi kullanarak çevre ile iletişim kurmaktır. Burada öğretim üyesi var mıdır, yok mudur o aranmaz, o kadar çok önemli değildir ama televizyon istasyonunu işletecek veya radyo istasyonunu işletecek kimseler bulunursa bu iş gayet rahatlıkla çözülebilir. Bu noktada bir şey daha söyleyeceğim. Şimdi doktora tezleri üzerinde bu kadar durmamızın yanında üzerinde durmamız gereken unsurlar-

dan bir tanesi de yükseltmek için yazılan bazı kitaplardır. Bunlar ders kitabı mıdır, monografi midir onların tartışmasını ayrı bir oturumda yapmamız gerekiyor. Özellikle vurgulamamız gereken, ki bu konuda Bülent Çaplı çok haklı, bu fakültelerde kullanılacak ders kitabının yazılmasıdır. Bunlara baktığımız takdirde çok sayıda olmadıklarını görebilirsiniz. Teşekkür ederim.

Bülent Çaplı: Çok teşekkür ederim hocam. Evet Sevda Hocam söz sizde, buyrun.

Sevda Alankuş: Teşekkür ederim. Ben önce Ayşe'ye cevap vererek başlayayım. Aslında benim politik olmak derken kastettiğim politik akademik konumdur. İlle de buna bir ad vermek, örneğin eleştirel politik konum gibi ya da radikal politik konum gibi mutlaka bir ad koymak istemedim. Ancak kastettiğim, tabii ki böyle bir akademik, politik konumdur ya da karşı-politik durumdur. Fakat Ayşe'nin benim böyle düşündüğümü düşünebileceğini tahmin etmezdim. Şimdi bu kaldığım yerden devam edeyim. Kültürel çalışmaların Batı'da yaşamakta olduğu varsayılan apolitikleşme, Türkiye'de zaten Batıdaki anlamda bir politik ivme hiç yakalayamamış ve yaygın bir akademik tavır haline gelememişken, depolitizasyona girdiyse eğer (ki Eser'in söylediği farklı bir şeydi aslında, o bardağın boş yarısına bakarak zaten hiç politik olunmadığını ya da yeterince politik olunmadığını söylemişti) bir "müdahaleye" gerek var mıdır? Eser buna "politik müdahale" diyordu. Ben de politik müdahalenin gerektiğine inanıyorum, ancak tabii burada bir reçete sunmayacağım ancak yeniden-politikleşme için epistemolojik açılımı nerede gördüğümü anlatmaya çalışacağım. En sonra söyleyeceğimi en başta söyleyerek rahatlayayım, ben açılımı, post-kolonyal ya da sömürgecilik sonrası eleştirinin sağlayacaklarında görüyorum. Bu konuda özellikle esinlendiğim birisi var, bir çoğunuz hem ismini biliyorsunuzdur, hem çalışmalarına kuşkusuz aşinasınızdır. Gayatri Chakravorty Spivak'dan yola çıkıyorum, onun "Can the Subaltern Speak?" diye çok bilinen makalesi ile "Deconstructing Cultural Studies" başlıklı

iki çalışmasını bu konuda epey yol gösterici buluyorum. Tabii Türkçeye çevirmeye kalktığınızda *subaltern* yerine ne diyeceksiniz, biraz sorunlu olmakla ve çok yerleşmiş olmamakla birlikte "madun" sözü onun karşılığında kullanılıyor, ben *subaltern* demek için madun diyerek ilerleyeceğim. Kastettiğim şu; burada da Nilgün'ün dün panellerden birisinde okunan metnine bir gönderme yapmak istiyorum. Nilgün'ün metninin sonunda, not aldığı kadarıyla "İletişim çalışmalarında Batılı kuramları merkeze almaktan vazgeçmemiz gerektiği" belirtiliyordu. Herhalde kendisi burada olsa bunu başka türlü formüle ederdi, ama ben bıraktığı noktadan yola çıkarak şunu demek istiyorum: Evet yaptığımız şey her koşulda politik bir iş, ama bizim bu işi nasıl bir politikayla yaptığımız asıl önemli olan kuşkusuz. Bu politikanın bir reçete olmamak koşuluyla içerik kazanabileceği yer de, kanımca sömürgecilik sonrası eleştiri literatürü. Peki bu literatür, bize nasıl bir çerçeve sağlıyor ya da en azından bana nasıl bir çerçeve sağlıyor? Öncelikle şu; Batılı epistemolojiyi ya da teorik birikimi (herhalde Nilgün de bunu demek istememiştir metninde) reddetmek gibi bir şeyden söz edemeyiz. Bu ne mümkün ne de gerekli bir şey, ama onu yerinden oynatabilir, yapı sökülümüne uğratabilir, onunla hesaplaşarak yola çıkabiliriz. Mesela Spivak'ın sözünü ettiğim ilk makalesinde yaptığı tam da bu. Bize, söylem üzerine çalışanların çok gönderme yaptığı ve Batılı özneyi onun bilme ve anlatma biçimini en fazla eleştirenlerden birisi olan Foucault'nun bile bu öznenin beyaz, sömürgeci ve erkek bir özne olduğunu söylemediğini hatırlatıyor. Bu hatırlatmadan nasıl bir ders çıkarılabilir? Örneğin biz araştırmamıza başlar, araştırma nesnemize yaklaşırken ilk önce bu beyaz Batılı, erkek öznenin konumunu kendi araştırması içerisinde, araştırmacı olarak kendini konumlarken yeniden-üreten olan biri olmaktan korkmalıyız. Bu, diyelim bir kadın çalışması yapıyorsanız, Beyaz Batılı kadının, erkeğin konumu olmamalı. Yani siz onların sizi anlamaya anlatmaya çalışırken büründüğü rolü, bu defa onların yerini alarak, daha iyi eğitilmiş, daha üst sınıftan, daha özgürleşmiş bir kadının hiyerarşik olarak yukarıdan bakan yerinden yeniden-üretmemelisiniz.

Ne demek istediğimi burada daha fazla açmak istemiyorum, ancak şunu söyleyeyim bu çok önemli açılımları olan önemli bir epistemolojik ve ontolojik tartışma. Özetle ve maddeler halinde söylemek istediğim şunlar: Hegemonik olanı anlamaya çalışırken de karşı hegemonik olanı anlamaya çalışırken de (vurgulamak için söylüyorum) Beyaz, Erkek, Sömürgeci öznenin konumu yeneden üretmeyen, bir eleştirel konumdan, özdüşünümselliğe dayalı bir konum ve sorumlulukla araştırma konumuza yaklaşmamız gerekiyor. Yani araştırmaya başlamadan önce, konumuz üzerine henüz düşünmeye başlarken, kendi araştırmacı-özne konumumuz üzerine, araştırmacı olarak sorumluluğumuz üzerine üç kere, beş kere düşünmemiz gerek.

İkincisi buna Spivak yine *native informant* olma durumu diyor, buna karşı da Türkçesine ben "yerel ya da yerli tanıklık konumu" diyeceğim. Demek istenilen şu, araştırmacı olarak genellikle Batının bizden beklediği, bizim kendimizi onlara anlattığımız, dolayısıyla -onların gene de bizi istedikleri gibi anlamakta devam edecek olsalar bile- bir form, anlatı var. Özellikle Batıya doktora eğitimi veya yüksek lisans eğitimi yapmaya gitmiş olanların yaşamış olduğu bir şey bu. Sana, "git kendi ülkenin medyası üzerine, en iyi bildiğin şey üzerine çalış, bana bilmediğim neyse onu anlat" deniliyor genellikle. Çünkü, bir bakıma seni en çok onu yapabilmeye ehliyetli görüyor, bir de kendi "bildiğini" senin ağzından, çalışmanın üzerinden doğrulamak istiyor. Oysa bizim bütün bu Batılı teorik birikimi, onun epistemisini hem çok iyi bilmemiz hem de onu sorunsallaştırma, yerinden-etme çabası içinde olmamız, bunun üzerine yazmamız, düşünmemiz gerekiyor. Yani sadece Türkiye'yi onlara anlatmak değil, onların ne söylediğini de, onlara anlatmak pekala bir konum olabilir. Bunun tabii akademik yayın tekelinin, dilinin ve ölçütlerinin de kimlerin elinde olduğunu hatırlarsak epey zor bir uğraş olduğunu biliyoruz. Herkes bir Spivak kadar şanslı olmayabilir, ama kastettiğim onun temsilcilerinden birisi olduğu Post-kolonyal eleştirinin açılımları içerisinde ilerlenerek bulunabilecek bir akademik ve politik konum.

Üçüncüsü ise yine Spivak'ın attığı sorun çerçevesinde bir açılım: "Peki biz konuşabilir miyiz" meselesi, yani madunlar, kadınlar, azınlıklar, Doğulular konuşabilir mi mesela? Spivak'ın -en azından benim okumama göre- bu soruyu sorarken dikkatimizi çektiği iki nokta var: Birincisi şu, bizim, madunların hatta daha özgül olarak koyayım Doğulu akademisyen bir kadın araştırmacı-konumundan konuşmaya başladığında konuşabileceği kendine ait bir dil ile söylem var mı? Biz zaten konuşmakta geç kalmış, kendimizi anlatmaktan epeyce alıkonulmuşuz. Kendimizi anlatmaya dolayısıyla bizim gibi olanları anlatmaya anlamaya başladığımız zaman, acaba Batılı erkek/kadının sözcükleriyle mi anlatıyoruz? Gündelik hayatta büyük ölçüde elimizden alınmış bir dil, söylem içerisinde konuştuğumuz gibi, akademik çalışma yaparken de aynı sorunla baş etmek zorundayız. Kendimize konuşacak bir akademik-yer bulmak zorundayız. Doğulu olanın, kadın olanın, azınlık olanın, çekinik olanın, madun olanın tabii bu dili geri kazanmaya başlaması için, önce konuşmaya başlaması gerekiyor. Bunu yaparken ilk adım, önce kendisini konuşamaz duruma getirenin dilini yerinden-etmek olabilir, bu da başlı başına politik bir karşı-tavırdır. İkincisini de söyleyerek, konuyu bitirmeye çalışacağım; daha önce, araştırmacının araştırmacı olarak kendi konumuna şöyle bir bakması, sorumluluğunu tanımlaması gerektiğini söylemişim. Kastettiğim şu: her konuşmaya başladığımızda, kendimiz de bir madun olsak bile, konuşmaktan alıkonulan, bir başka madunun yerini aldığımızı, onun adına onun için konuştuğumuzu, böylelikle bu defa da bizim, diyelim bizden daha az eğitilmiş, yoksul, bizim kadar özgürleşmemiş "öteki" kadınların yerine ya da adına konuşmuş olduğumuzu bilerek, bunun sorumluluğuyla davranmalıyız. Yani bizim adıma konuşulduğu gibi, biz de her zaman bir başkasının adına konuşan durumunda olabiliyoruz ve her zaman bizden daha madun olan, konuşamayanlar olduğunu bilmeliyiz. Dolayısıyla kültürel çalışmalar ya da iletişim çalışmaları yapanlar için önerdiğim epistemolojik ve ontolojik konum, belirli bir etik tavır almayı da gerektiriyor. Yani, eğer bu araştırma alanlarının

gidişatına politik bir müdahale yapılacaksa, anlatmaya çalıştığım bunun böyle çifte, üçe, dörde katlanmış sorumluluklarla yapılması gerektiği. Açıkçası ben bu konuda çok fazla umutsuz da değilim. Bu yeniden-politikleşmenin ivme kazanabileceği çerçevenin mevcut olduğunu ve gereksindiğimiz dinamiğin bizim gibi tuzu kuru olmayan Üçüncü Dünyanın akademik ortamlarından çıkmakta olduğuna, çıkacağına inanıyorum.

Kitap Eleştirileri

Arab Mass Media; Newspapers, Radio and Television in Arab Politics

William A. Rugh (2004).

Westport: Praeger. 259 sayfa.

Aytül Tamer

W. A. Rugh'ın *Arab Mass Media; Newspapers, Radio and Television in Arab Politics* kitabının önemi en başta Orta Doğu-Kuzey Afrika bölgesini' yani Arap dünyasını medya açısından ele alan çalışmaların oldukça sınırlı olmasından kaynaklanır. Yapılan bu sınırlı çalışmaları Batı merkezli ve Orta Doğu merkezli olarak ikiye ayırabiliriz. Ne var ki incelemelerin büyük bir çoğunluğu Batı merkezlidir. Petrol krizleri, İsrail-Filistin Savaşı, Körfez Savaşı, 11 Eylül ve Amerika'nın Irak'ı işgali ile bölge, araştırmacıların ilgisini çekmiş, daha detaylı incelenmeye başlanmıştır. Orta Doğu medyası üzerine uluslararası kaynaklar olarak Douglas Boyd; Yahya R. Kamalipour ve Hamid Mowlana; Dale F. Eickelman ve W. Anderson; Kai Hafez; Walter Armbrust ve

Naomi Sakr gibi araştırmacılar tarafından kaleme alınmış önemli eserler sayılabilir.

2000'lerde yapılan bazı çalışmalar Orta Doğu hakkında gibi gözükse de aslında Batı'nın, özellikle ABD toplumunun ve medyasının Arap ve İslam dünyasına bakışını konu edinen çalışmalardır. Yahya R. Kamalipour'un editörlüğünü yaptığı *The U.S. Media and the Middle East: Image and Perception* başlıklı çalışma *Washington Post*, *Los Angeles Times*, *Boston Globe* gibi gazetelerin ABD ve Arap ülkeleri ilişkilerine ve Orta Doğu'ya bakışını incelemekte, Arap medyasını doğrudan ele almamaktadır. Bu tür çalışmalara Paul Carlson'ın kitabı da örnek gösterilebilir.

Son on beş yılda meydana gelen siyasal, ekonomik ve teknolojik değişimleri konu edin(e)memeleri, Arapça yapılan çalışmaların uluslararası dolaşıma gir(e)memesi, Orta Doğu siyaseti, kültürü ve bilim dünyası içinden yükselen sesleri duyamamamızın önemli nedenlerindedir. Orta Doğu merkezli eserlere Muhammed al-Sammak, Awatif Ab-